

“Wood - First” - Īrija izvirza koksni prioritāšu priekšgalā

Avoti: Latvijas Mežu sertifikācijas padome un ES informācijas vietnes

Vēsturiski Īrijas arhitektūru un būvniecību ir dziļi ietekmējis tās dabas resursu pieejamības un ainavas mainīgums. Senatnē un agrīnajos viduslaikos Īriju klāja plaši meži, un koksne, īpaši ozols, bija primārais būvmateriāls māju, nocietinājumu un baznīcu celtniecībā. Tradicionālās īru mājas un apaļie torņi bieži bija veidoti kā sarežģītas koka konstrukcijas.

Tomēr gadsimtu gaitā intensīva mežu izciršana lauksaimniecības, kuģubūves un rūpniecības vajadzībām, jo īpaši angļu pārvaldes laikā, dramatiski samazināja salas mežu platības, vietām tās noplicinot līdz pat mazāk nekā 1 procentam no kopējās teritorijas 20. gadsimta sākumā. Šī resursu deficīta dēļ Īrija bija spiesta pārorientēties uz citiem materiāliem. Tradicionālajā tautas arhitektūrā sāka dominēt akmens, nededzināti māla ķieģeļi un salmu jumti.

20. gadsimta otrajā pusē un 21. gadsimta sākumā, sākoties straujai urbanizācijai un ekonomikas uzplaukumam, Īrijas modernajā būvniecībā nostiprinājās betons, bloki un tērauds, kas kļuva par standarta materiāliem gan dzīvojamu māju, gan publisko ēku segmentā. Kaut arī valsts pēdējās desmitgadēs ir mērķtiecīgi investējusi mežu atjaunošanā, koka karkasa un masīvkoka būvniecība publiskajā sektorā ilgstoši palika otrajā plānā stingru būvnormatīvu un vēsturiskā ieraduma dēļ. Pašreizējā Īrijas virzība uz „koksni kā prioritāti” *Wood-First* iezīmē vēsturisku pagriezienu un atgriešanos pie valsts tālajām koka būvniecības saknēm, taču jau pilnīgi jaunā – tehnoloģiski attīstītā un ilgtspējīgā – līmenī.

Septiņu punktu rīcības plāns līdz 2030. gadam

Īru valdībai ir septiņu punktu rīcības plāns, kas padarītu koksni par, faktiski, obligātu izvēli publiskajā būvniecībā. Katram ieteikumam tagad ir noteiktas atbildīgās ministrijas un izpildes termiņi.

Jautājums – kad un vai “mežu lielvalstij” Latvijai būs tāds plāns?

Saskaņā ar septiņu punktu rīcības plānu, kas tika iesniegts valdībā, Īrijas pašu koksne kļūs par pirmo materiālu, kura izmantošana tiks izskatīta ikvienā no valsts budžeta finansētā ēkā. Atbildīgajām ministrijām tagad ir uzdots izvērtēt ieteikumus, kas aptver regulējumu, iepirkumus, oglekļa politiku un profesionālo prasmju pilnveidi. Lauksaimniecības, pārtikas un jūrlietu ministrija, kas publicēja starpministriju Koka būvniecības koordinācijas grupas *Timber in Construction Steering Group* ziņojumu.

Koordinācijas grupa tika izveidota 2023. gada novembrī, apvienojot pārstāvjus no 64 institūcijām un organizācijām. Savu divu gadu pilnvaru laikā tā tikās 15 reizes, pirms lauksaimniecības ministrs Mārtins Heidons iepazīstināja valdību ar tās secinājumiem. Ziņojumā ietvertie septiņi stratēģiskie ieteikumi ir sadalīti trīs pamatblokos – „Regulējums un standarti”, „Iepirkumi un oglekļa politika”, kā arī „Inovācijas, apmācība un pārņemšana”. Katram no tiem ir noteikts atbildīgais vadītājs un īstenošanas laika grafiks, kas sākas no 2026. gada jūnija.

Iepirkumu centrālais elements ir Sabiedriskā koksnes prioritātes stratēģija *Wood-First strategy*, ko vada Sabiedrisko darbu birojs - *Office of Public Works*. Tā pieprasīs valsts iestādēm izskatīt koksni un uz koksnes bāzes veidotas sistēmas kā primāro materiālu jaunu ēku būvniecībā, paplašināšanā un vērienīgos renovācijas projektos, izņemot gadījumus, kad ir stingri pamatoti tehniski vai ekonomiski pretargumenti. Dienviddublinas grāfistes padome jau ir ieviesusi savu koksnes prioritātes politiku, un ziņojumā kā piemēri minēti Francija un Skotija, kur līdzīgi mehānismi ir palīdzējuši kokmateriālu plašai izmantošanai kļūt par vispārpieņemtu būvniecības praksi.

Mežsaimniecības valsts ministrs Nīls Kolinss norādīja, ka šie ieteikumi ir tapuši divu gadu sadarbības rezultātā starp valdību, akadēmiskajām aprindām un vairāk nekā 60 nozares ieinteresētajām pusēm. Viņa vadītā ministrija koordinē darbu ar vadošajām aģentūrām, kurām uzdots pārraudzīt plāna ieviešanu. „Šie ieteikumi kalpo kā ceļvedis droša regulējuma izveidei un plašākai koksnes izmantošanai,” uzsvēra N.Kolinss.

Krass pavērsiens koksnes izmantošanā

Regulējuma jomā Īrijas Nacionālajai standartizācijas institūcijai ir uzdots izstrādāt valstī pirmo Nacionālo tehnisko specifikāciju masīvkoka konstrukcijām, kas aptvers ugunsdrošību, ilgmūžību,

mitrumizturību, akustiku un strukturālo veiktspēju dažādiem produktiem, tostarp krusteniski līmētiem koksnes paneļiem - *CLT* un līmētiem slāņu kokmateriāliem. Kamēr šī specifikācija tiek izstrādāta, centralizēta specializēto padomdevēju grupa, kurai valdība piešķīrusi aptuveni 190 000 eiro līdzfinansējumu, sniegs atbalstu būvuzraudzības iestādēm un ugunsdzēsības dienesta darbiniekiem, kuri vērtē masīvkoka projektus atbilstoši būvniecības noteikumiem.

Oglekļa emisiju jomā Īrija plāno apsteigt Eiropas Savienības prasības. Īrijas Ilgtspējīgas enerģijas pārvaldei līdz 2027. gada janvārim ir jāpublicē īpass ceļvedis globālās sasilšanas cēloņu ierobežojumiem, savukārt obligātie oglekļa ietilpības mērķrādītāji visām jaunajām ēkām stāsies spēkā no 2030. gada. Kopš 2025. gada septembra visām Īrijas valsts iestādēm tiešajos būvniecības iepirkumos ir jāveic t.s. "pilna dzīves cikla oglekļa novērtējums", un ziņojumā aicināts prasības turpmāk padarīt vēl stingrākas.

Īrijas Uzņēmējdarbības ministrs Pīters Bērks uzsvēra, ka šis darbs paver politiskas iespējas, lai panāktu krasu pavērsienu koksnes izmantošanā, nodrošinātu mājokļu būvniecību ar modernām metodēm un samazinātu būvniecības ietekmi uz vidi. „Tas ir uzticams politikas ceļvedis, lai palielinātu pievienoto vērtību mūsu kokrūpniecības nozarē,” norādīja P.Bērks.

Pārējie ieteikumi paredz izveidot jaunu, nozares vadītu Koksnes zināšanu attīstības un inovāciju centru - *Timber Knowledge Development and Innovation Facility*, ko dibinās valsts aģentūra *Enterprise Ireland* sadarbībā ar uzņēmējdarbības un lauksaimniecības ministrijām. Tāpat paredzēts iekļaut koksnes tēmu kā arhitektūras un inženierzinātņu studiju programmu pamatkomponentu, kā arī ieviest mērķtiecīgus stimulus - tostarp iespējamus grantus, nodokļu atvieglojumus vai finansiālos atbalstus - masīvkoka būvniecības projektiem. Augstskolu aptauja, kas tika veikta koordinācijas grupas vajadzībām, atklāja, ka mazāk nekā 50 % Īrijas pasniedzēju ir sadarbojušies ar nozares organizācijām masīvkoka jautājumos un ka inženierzinātņu studiju kursi joprojām ir izteikti orientēti uz betona un tērauda izmantošanu.

Likmes ir augstas un sniedzas tālu aiz būvniecības nozares robežām. Īrijas mērķis ir līdz 2030. gadam uzbūvēt vairāk nekā 300 000 jaunu mājokļu, savukārt apaļkoksnes ražošanas apjoms valstī līdz 2035. gadam prognozēti pieaugs no 5 miljoniem kubikmetru līdz gandrīz 7,8 miljoniem kubikmetru. Īrijas meži klāj

11,6 % valsts teritorijas, ko kopš 1980. gadiem ir veicinājušas valsts un Eiropas investīcijas vairāk nekā 3 miljardu eiro apmērā, un vēl 1,3 miljardi eiro ir novirzīti 2023.–2027. gada Mežsaimniecības programmai. Nacionālā meža stratēģija paredz, ka līdz 2050. gadam Īrijā audzēta koksne kļūs par primāro materiālu jaunu mājokļu būvniecībā.

Koordinācijas grupas priekšsēdētājs profesors Dž. Ouveņss Lūiss, kurš pārraudzīja piecas tematiskās darba grupas, kas izstrādāja kopumā 46 ieteikumus, atzina, ka šī sadarbība apliecina vienotu izpratni - mājokļu nodrošināšanu un klimata mērķu sasniegšanu ir iespējams īstenot reizē, izmantojot koksni. „Tagad galvenais uzdevums ir nodrošināt stabilu vadību, politisko atbalstu un nozares apņemību,” secināja Dž.Lūiss.

Dž.Lūissam un 64 organizācijām, kas ir šo ieteikumu autori, mērķis ir skaidrs - radīt būvniecības sektoru, kurā koka karkasa māju īpatsvars sasniegtu Skotijas līmeni - 90 % no jauno tipveida dzīvojamo māju projektiem - un kurā 7,8 miljoni kubikmetru Īrijas apaļkoku, kas tiek prognozēti līdz 2035. gadam, tiktu iestrādāti vietējos mājokļos, nevis eksportēti uz ārvalstīm.

Ja mēs Latviju dēvējam par “meža lielvalsti” tad loģisks ir jautājums - kad Latvijā beidzot politiķi izlems par koksnes prioritāti kā to izdarīja Īri? Jāgaida vēlēšanu rezultāti un jācer (...kārtējo reizi...), ka nākošajiem lēmumu pieņēmējiem beidzot būs sajēga un drosme par to KĀ attīstīt mūsu valsti ar pašiem savu atjaunojamo resursu palīdzību veicinot gan iedzīvotāju labklājību, gan atbildīgi un jēgpilni saimniekojot sava valstī.